

Perspektive primerjalne književnosti: pogled iz Španije

Barbara Pregelj

Klanska 17, 1215 Medvode
barbara.pregelj@guest.arnes.si

Prispevek podaja pregled razvoja primerjalne književnosti v Španiji, kjer je komparativistika relativno mlada veda. Kljub temu tudi v Španiji obstaja komparativistična tradicija (Menéndez Pidal, A. Alonso, Montesinos, D. Alonso), nekaj je tudi zgodnejših komparativističnih poskusov (Cioranescu, Prieto, Moreno Báez) ter mednarodno uveljavljenih komparativističnih imen (Claudio Guillén, Darío Villanueva). Španska primerjalna veda je do devetdesetih usmerjena izrazito prevodno, prevodno tradicijo nadaljujejo tudi sodobnejši prevodni zborniki ter pregledi razvoja primerjalne književnosti. Med avtorji izvorne kritike je mogoče najti nekaj poskusov preseganja tradicionalno usmerjene primerjalne književnosti.

Ključne besede: primerjalna književnost / primerjalna literarna veda / komparativistika / nacionalne literarne vede / Španija

Primerjalna književnost je v Španiji razmeroma nova veda, saj je (bil) onstran Pirenejev jezikoslovni študij organiziran v obliki študija jezika in zgodovine posamezne nacionalne literature. In ko se je v zadnjih petnajstih letih študij primerjalne književnosti začel uveljavljati na nekaterih španskih univerzah (španski Uradni list uvaja univerzitetni naziv diplomiranega teoretika literature in primerjalne književnosti šele leta 1990) – najprej v Barceloni, kasneje tudi drugje, tako da je trenutno ta naziv mogoče doseči na sedmih španskih univerzah –, je uvajanje novega študijskega programa sprožilo vrsto kritičnih razprav, v katerih so bili zagovorniki primerjalnega študija literature prisiljeni v razmislek o stanju v primerjalni književnosti, predvsem pa o metodoloških temeljih nove literarnovedne discipline. Ta je tudi sicer lahko zanimiv za primerjalno književnost, ker se je ujel z odmikom od tradicionalnih raziskovalnih področij in/ali metod primerjalne književnosti in s premislekom o njenih novih izzivih tudi drugod po svetu in/ali Evropi. A preden jih osvetlimo iz španske perspektive, je treba na kratko predstaviti specifično španske literarne vede, pa tudi dejstvo, da kljub močni tradiciji p(ri)oučevanja zgodovine posameznih nacionalnih literatur, primerjalna književnost zahvaljujoč nekaterim tudi (in predvsem) mednarodno uveljavljenim imenom v Španiji ni povsem nova.

Od jezikoslovja h komparativistiki

Primerjalna književnost se je v Španiji zaradi specifičnega družbeno-političnega položaja začela uveljavljati predvsem v zadnjih tridesetih letih, ko se je država začela odpirati in je postala dovzetenjša za tuje vplive. P(r)oučevanje literature je bilo tako tradicionalno domena španskega jezikoslovja, ki naj bi bilo (predvsem po prizadevanjih Marcelina Menéndez Pelaya) organizirano v štirih pomembnih središčih: centru za špansko-latinsko književnost (na Univerzi v Salamanci), špansko-arabsko književnost (na univerzi v Sevilli ali Granadi), katalonsko književnost (na Univerzi v Barceloni) ter galicijsko-portugalsko književnost (na Univerzi v Santiagu de Composteli). Zato je po mnenju Marcela Bataillona »potrebno v komparativistični luči osvetliti notranjo raznolikost literarne zgodovine na ibernskem polotoku, ki je vse velike španske jezikoslovce silila v komparativistiko, pa čeprav jih je večina to počela nehote.« (14) Prispevki vidnejših španskih jezikoslovcev (Ramóna Menéndez Pelaya, Amada Alonsa, Joséja Fernándeza Montesinosa, Dámasa Alonsa) po mnenju Francisca Abada tako metodološko kot tematsko ustrezajo dosežkom vidnejših evropskih komparativističnih raziskovalcev tedanjega časa.

Tudi znotraj španskega jezikoslovja so nastajale raziskave, ki so uporabljale primerjalno metodo v proučevanju povezav literature in drugih umetnosti (literature in filma, literature in gledališča) ter drugih družboslovnih ved, denimo semiotike, filozofije, traduktologije itd. Tej tradiciji so sledile tudi študije spolov in traduktološke raziskave, ki so v zadnjem času v izrazitem vzponu, ko se tudi zdi, da so predvsem večkulturne in večjezične španske pokrajine – predvsem Katalonija in Galicija – pravo okolje za razvoj novejše španske komparativistike (gl. Bordons in Díaz Plaja; Villanueva; Rodríguez Fer).

A tudi med španskimi literarnimi znanstveniki je nekaj imen, ki jim komparativistična oznaka povsem pristoji. Med prvimi komparativisti na Iberskem polotoku je treba omeniti v Španijo priseljenega romunskega komparativista Alejandra Cionarescuja, čigar priročnika sta dolga leta veljala za edina španska komparativistična knjižna naslova: *Estudios de literatura española y comparada* (*Študije iz španske in primerjalne književnosti*, 1954) ter *Principios de literatura comparada* (*Principi primerjalne književnosti*, 1964). Prva monografija prinaša ponatis že objavljenih člankov (nekateri naslovi so prav zgovorni: »Dante in Kanarski otoki«, »Zavojevanje Amerike in viteški romani«, »Calderón in klasično francosko gledališče«, »Iriarte, Fontaine in pripovedniki na sploh«, »José Viera y Clavijo in francoska kultura«, »Victor Hugo in Španija«), druga pa je univerzitetni učbenik o primerjalni književnosti izrazito pedagoškega značaja. Leta 1966 je v Italiji Antonio Prieto

napisal razpravo »Sobre literatura comparada« (»O primerjalni književnosti«) in zagovarjal komparativistiko v najširšem pomenu besede. Enrique Moreno Báez je z »El nuevo comparativismo« (»Novi komparativizem«, 1971) v špansko komparativistiko prispeval članek, v katerem se je zavzemal za proučevanje literarnih, kiparskih in drugih umetniških del znotraj enega samega literarnega obdobja ter za ugotavljanje podobnosti med njimi.

Komparativisti

Med španskimi komparativisti je gotovo najprezentativnejše ime Claudia Guilléna (1924–2007). Guillén sicer ni živel v Španiji, a je tako s svojim teoretskim delom kot pobudami za razvoj primerjalne vede v Španiji za seboj pustil pomembno sled. Med monografijami velja omeniti tri naslove v španščini (med katerimi pa ni prevoda njegovega najbolj znanega dela *Literatura kot sistem*, ki je nastalo v angleščini), s katerimi je med španskimi literarnimi znanstveniki zbudil veliko zanimanje za primerjalno književnost. Njegova knjiga *Entre lo uno y lo diverso. Introducción a la literatura comparada (Med enotnim in raznovrstnim. Uvod v študij primerjalne književnosti, 1985)* sodi med obvezno branje vseh španskih komparativistov. Knjiga ima dva dela: prvi del ponuja zgodovinski prikaz razvoja primerjalne književnosti in pomembnejših komparativističnih problemov, v drugem delu pa so predstavljena temeljna komparativistična področja: genealoške, morfološke, tematološke študije, literarne povezave in historiologija. Guillénov pogled na primerjalno književnost izhaja iz zgodovinske in mednarodne perspektive, težišče njegovega dojetja komparativistike pa je ravno v kontrastiranju lokalnega in mednarodnega. *Teorías de la historia literaria (Teorije literarne zgodovine, 1989)* ponujajo izbor besedil in/ali razprav, ki jih je napisal med leti 1957 in 1985. Knjiga se osredotoča na problematiko poetike tišine, napak v stilistiki, vplivov in konvencij, literarnih obdobj, oblik in struktur, literarnega obrata ter intrahistoričnosti. Njegova zadnja knjiga *Múltiples moradas. Ensayo de literatura comparada (Mnogokratna prebivališča. Komparativistični esej, 1998)* je razdeljena na dva dela in sedem poglavij. Prvi del prinaša relevantnejše literarne teme: literatura in izgnanstvo, literatura in krajina, literatura in epistolarnost, literatura in obscenost, drugi del pa obravnava literaturo in nacionalnosti: začetke nacionalnih književnosti, nacionalni imaginarij in literarni diskurz, znanost in nezavedno v Evropi.

Med španskimi komparativističnimi imeni, ki jih je treba izpostaviti, je tudi profesor na Univerzi v Santiagu de Compostela Darío Villanueva (1950): precejšnje pozornosti je bila denimo deležna njegova knjiga *El polen de ideas. Teoría, crítica, historia y literatura comparada (Pelod idej. Teorija, kritika, zgodovina*

in primerjalna književnost, 1991), ki z zgovornim metaforičnim naslovom, stičišči med različnimi literaturami, prinaša izbor (nekaterih neobjavljenih) predavanj, razprav in člankov, nastalimi med leti 1978 in 1989. Uvodnik Villanuevove knjige prinaša razmišljanje o možnostih in mejah literarnih študij, tematsko pa je organizirana v štiri poglavja, ki po Villanuevovem pojmovanju predstavljajo tudi štiri temeljna področja literarne vede: teorijo, kritiko, zgodovino in primerjalno književnost. Komparativistično poglavje prinaša različne primerjave (med Emilio Pardo Bazán in naturalizmom ter Henryjem Jamesom, analizo pripovedne tehnike Valle-Inclána ter primerjavo med njegovim ter opusom Jamesa Joyce). Darío Villanueva se pojavlja tudi kot urednik številnih komparativističnih zbornikov, denimo zbornika SELGYC, posvečenega Claudiu Guillénu (tokrat je urednikovanje podprl z refleksijo o primerjalni književnosti v Španiji in izven nje) ter zbornika *Avances en Teoría de la Literatura (Novejša spoznanja literarne teorije, 1994)*, ki prinaša prispevke o recepcijski estetiki (avtorjev Montserrat Iglesias Santos, Hansa Roberta Jauña, Silvie Manteiga Pousa), pragmatiki (Daría Villanueva, Artura Casas), empirični teoriji (Montserrat Iglesias Santos) in literarnih polisistemih (Itamarja Evena-Zoharja).

Kratek pregled španske komparativistike naj sklene pregled nekaterih dejavnosti Španskega društva za splošno in primerjalno književnost (Sociedad Española de Literatura General y Comparada, SELGYC), ki od leta 1974 organizira različna komparativistična posvetovanja in simpozije ter izdaja komparativistično revijo *1616*.

I Coloquio de Literatura Comparada (I. posvet o primerjalni književnosti, 1974), »prvo takšno srečanje v Španiji, kjer doslej študij primerjalne književnosti še ni našel prave poti, po kateri bi se razširil in razvil tudi v univerzitetnih predavalnicah«, kot je v nagovoru ugotavljal Francisco López Estrada (9), se je posvečal trem vprašanjem: komparativistični metodologiji, periodizaciji literarnih študij ter povezavi literature in drugih umetnosti. I Simposio de Literatura Comparada (I. simpozij o primerjalni književnosti, 1977), prispevki katerega so izšli kot prvi letnik revije *1616*, je bil obarvan z izrazitimi španskimi barvami in s tem povezanimi vprašanji primerjav, vplivov, povezav in odvisnosti. Kasnejši letniki (in simpoziji) prinašajo predvsem probleme, ki zadevajo špansko literarno vedo in literaturo, praviloma redkeje se dotikajo tudi komparativističnih tem, predvsem vprašanja literarnih vplivov, literarne zgodovine, metodološke probleme, povezavo literature in drugih umetnosti, vprašanje (Bahtinove) dialoškosti, literarnih žanrov, ženske pisave, parodije, večjezičnosti, pregledov primerjalne književnosti v drugih državah v Evropi in po svetu. Prispevki z nekaterih simpozijev so izšli tudi v ločenih monografijah, revijo *1616* (ki ne izhaja več) pa je leta 1997 nasledila tudi bolj komparativistično narav-

nana revija *Exemplaria. Revista de Literatura Comparada*, ki jo izdaja Univerza v Huelvi, a se po letu 2004 ukvarja le še z vprašanji klasične filologije. Ko je prva komparativistična revija prenehala izhajati, druga pa je spremenila svojo usmeritev, je na Univerzi v Zaragozi začela izhajati revija *Tropelías*, ki se posveča tako vprašanjem s področja literarne teorije kot s področja primerjalne književnosti.

Prevodi in kritički paberki

Vse do devetdesetih pa so v Španiji izhajali predvsem prevodi, še zlasti prevodi francoskih in nemških komparativistov Étiemblea (1974), Pichoisa in Rousseauja (1967), Schmelinga (1981), Weissteina (1968), Brunela in Chevrela (1989) in Koppna (1963–1987). Zaradi takšne prevodne tradicije ne preseneča velik odziv na komparativistična dela kompilacijskega značaja, ki so nastala tudi iz didaktičnih in jezikovnih potreb, v katerih so s svojimi prispevki predstavljena vsa pomembnejša imena sodobne primerjalne književnosti. Med prvimi sta bili knjigi *Orientaciones en literatura comparada (Tendence v primerjalni književnosti, 1998)* in *La literatura comparada: principios y métodos (Primerjalna književnost: principi in metode, 1998)*. Zadnjega sta uredila María José Vega in Neus Carbonell, prvega pa Dolores García López. Vnema za pripravo visokošolskih učbenikov splošnega značaja pa še vedno ni usahnila: v zadnjem času so se denimo pojavile knjige *La literatura comparada: fundamentación teórica y aplicaciones (Primerjalna književnost: teoretski temelji in raba, 2001)*, ki jo je uredila Genara Pulido Tirado z Univerze v Jaénu, *Introducción a la literatura comparada (Uvod v primerjalno književnost, 2006)*, ki jo je napisala in s prevedenimi odlomki teoretskih besedil dopolnila Susana Gil-Albarellos Pérez-Pedrero z Univerze v Valladolidu ter *Naciones literarias (Literarne nacije, 2006)*, ki jo je uredila Dolores Romero López z Univerze Complutense v Madridu.

Težišče španske komparativistike je torej večinoma še vedno na delih kompilacijskega značaja, od katerih so nekatera (predvsem prevodna) zanimiva tudi širše, saj gre za detekcijo stanja v primerjalni književnosti, kot je videti iz španske perspektive.

Tendence v primerjalni književnosti (1998, ur. Dolores Romero López) najprej odgovarja na vprašanje specifične primerjalne književnosti: ta se od teorije literature razlikuje predvsem po primerjalni metodi in vprašanjih, ki si jih zastavlja ob besedilih: posamezno besedilo večinoma bere ob drugem besedilu, obe besedili sooča, bere enega kot refleksijo drugega in poudarja njegov kulturni kontekst (Jonathan Culler, »Primerjalna književnost in teorija literature«). Osnovno vodilo komparativistike je preseganje jezikovnih,

kulturnih in etničnih mej, pa tudi mej posameznih nacionalnih književnosti (Adrian Marino, »Novi temelji primerjalne književnosti«). Prav primerjalna metoda je bila v zadnjem času deležna precejšnjih sprememb, saj se je od klasično razumljene primerjalnosti (predvsem primerjave večjih nacionalnih literatur in pozitivistično dokazljivega vpliva posameznih avtorjev) odpirala predvsem v metodološko pluralnost; »primerjalna književnost je vedno izhajala iz dejstva, da si vse literature zaslužijo osvetlitev v mednarodnem prostoru, a vse prevečkrat je na to svoje izhodišče pozabljala. Zato jo je zdaj presenetila izjemna raznovrstnost na njenem lastnem področju [tj. znotraj svetovne književnosti] ter postmoderno sprejemanje novih izraznih možnosti, drugačnosti in Drugega.« (189) Svetovna književnost preseneča s preseganjem vsakršnih sistematizacij, lastnost primerjalne književnosti pa je, da jo spremlja z raznolikostjo svojih praks (Eva Kushner, »Obstaja tipologija komparativističnih študij?«).

Kakšna je nova metodološka paradigma? Ta pomeni zlasti »(a) novo dojetje predmeta literarnega proučevanja, (b) uvajanje novih metod, (c) drugačen raziskovalni pogled na proučevanje literature in (d) nov pogled na družbeno upravičenost proučevanja literature.« (165) Nova paradigma obenem pomeni tudi opuščanje starih raziskovalnih principov (Douwe Fokkema, »Primerjalna književnost in nova paradigma«). Ti so temeljili predvsem na proučevanju literarnih stikov, odnosov dveh ali več nacionalnih literatur, posameznih avtorjev, del ali žanrov, proučevali pa so predvsem vplive, uspeh in usodo posameznih avtorjev in/ali del, pri čemer so večinoma opisovali takšne odnose, niso pa skušali izdelati njihove tipologije. Nova paradigma pod vplivom strukturalizma, natančneje sistemskih tipologij literarnih odnosov, primerjalno književnost razume ne kot odnose med avtorji in deli, temveč odnose med sistemi in podsistemi, zato njen namen ni popisovanje teh odnosov, pač pa njihova razlaga znotraj komunikacijskega sistema in razslojenega ideološkega aparata (Pierre Swiggers, »Metodološke novosti v primerjalnem študiju literature«). Kljub temu pa bo težišče primerjalne književnosti še nekaj časa na zanikanju razlik ter na poudarjanju vplivov in podobnosti (Gerard Gillespie, »Nosorog, samorog ali izmišljotina? Polisistemski pogled na mogočo tipologijo primerjalne književnosti v prihodnjem stoletju«). Polisistemska teorija je močno spodbudila traduktologijo, prevajalstvo pa je tudi eno od področij, kamor se v prihodnosti lahko usmeri primerjalna književnost, saj je bilo prevajanje od nekdaj eden izmed temeljev kulturne izmenjave in eden od ključnih dejavnikov uvajanja novih idej (Susan Bassnett, »Kaj pomeni primerjalna književnost danes?«). Primerjalna književnost lahko črpa tudi iz postkolonialnih študij, saj je pojme moči/nemoči, središča/obrobja, izvorne književnosti/recepcijske književnosti mogoče uporabiti tudi na področju svetovne književnosti (Steven Tötösy de

Zepetnek, »Postkolonialne študije: ‚Drugi‘, sistem in osebna perspektiva, ali (tudi) to je primerjalna književnost«. Kot posledica širokega raziskovalnega področja primerjalne književnosti se v zadnjem času tako izpostavlja predvsem metodološko in tematsko drobljenje, na kar opozarjajo tako posamezni raziskovalci, kakor tudi zveze za primerjalno književnost (AACL, ICLA). To pa nikakor ni pomanjkljivost primerjalne književnosti, prej obratno: z Evo Kushner se je mogoče strinjati, da je to predvsem postmoderna značilnost, s katero se primerjalna književnost odziva na značilnosti sodobnega časa in ki ji daje možnost preživetja v svetu raznolikosti in pluralnosti.

Za preseganje mej nacionalnega pa je nujno poznavanje oblikovanja koncepta naroda in nacionalne literature ter zavedanja njegovega preseganja. Čeprav se je narodna zavest oblikovala že v obdobju renesanse, se večina raziskovalcev strinja, da je 19. stoletje odločilno pripomoglo k oblikovanju nacionalizma tako kot želje po enotnosti po eni strani, kakor želje po neodvisnosti po drugi strani. Ernest Renan je bil prvi, ki se je 1882. v svojem predavanju na Sorboni spraševal, kaj je narod, za literarno vedo pa je pomembnejše dojetje naroda pri Tainu, saj sta zanj nacionalna in tuja literatura nasprotni in zato tudi medsebojno povezani. Koncept nacionalne literature se torej oblikuje v kontrastu z drugimi literaturami, nasprotje med njimi pa se razrešuje znotraj nastajajoče sociološke znanosti (Michel Espagne, »Taine in pojem nacionalne literature«). Istočasno z razvojem ideje o nacionalnih literaturah so se v Evropi pojavili poskusi preseganja ozkih nacionalnih okvirov. Goethejev pojem *Weltliteratur* iz leta 1827 je po eni strani pripeljal do spoznavanja, razumevanja, tolerance in sprejemanja drugih literatur ter sprejemanja drugega v lastni literaturi. Obenem je tudi narekoval rojstvo primerjalne književnosti, ki je izhajala iz preseganja nacionalnih mej, po drugi strani pa je prav te meje tudi poudarjala. Zato so, tudi s širitvijo Evropske unije, zahteve po redefiniranju koncepta evropske, pa tudi svetovne književnosti vse večje. Primerjalna književnost je praviloma predvsem zahodnoevropska književnost, ki se ne meni za svet in njegove konflikte, je akademska disciplina, ki je tradicionalno usmerjena v pozitivistično proučevanje zgodovinsko-literarnih odnosov med evrocentričnimi državami. Kot odgovor na takšno primerjalno književnost se je v zadnjem času pojavil novi komparativistični raziskovalni val, ki si z novimi metodološkimi pristopi prizadeva za popolno prevetritev komparativističnega raziskovalnega področja: ‚militantni komparativizem‘ si prizadeva zlasti za proučevanje odnosov med vzhodom in zahodom ter za preseganje nacionalističnih, evrocentrističnih, imperialističnih pojmov, za zavzemanje za resnično mednarodnost, kozmopolitizem, univerzalnost in sodelovanje (Adrian Marino, »Evropska in svetovna literatura: nov komparativistični pogled«). Čeprav obstajajo močne težnje po ozkem dojetju naroda,

obstajajo tudi alternativni načini dojemanja naroda, kot jih najdemo pri mladostnikih, priseljencih, alternativnih družbenih gibanjih. Celo v 19. stoletju, ko se je narod skušalo dojemati centralistično in unitaristično, to ni ustrezalo resničnosti, saj je narod v resnici določalo obrobje, ne pa središče, kar je posebej opazno tudi danes, ko narod razumemo predvsem kot skupek družbenih predstav, ki so naključne, arbitrarne in nedoločne (Homi Bhabha, »Razpršitev. Čas, diskurz in obrobje pri modernem narodu«). Koncept nacionalne literature se velikokrat ne ujema z jezikoslovnimi in političnimi zemljevidi posameznega naroda, zato se je treba vprašati, kakšni so odnosi med političnimi, jezikovnimi in literarnimi zemljevidi. Tudi v tem kontekstu se zdi pojem nacionalne literature preozek (José Labert, »Iskanje literarnih zemljevidov sveta«). Literatura ni le medij, v katerem se oblikujejo vprašanja nacionalne identitete, je tudi prostor, ki v zgodovinskem procesu vzpostavlja nacionalne meje in ki pomaga pri doseganju nacionalne avtonomije. Zato je literatura poleg zavezanosti določenemu jeziku (ta pa je vedno povezan s pojmovanjem naroda) tudi prostor srečevanja, konvergenca, napetosti med procesom oblikovanja literarne avtonomije in oblikovanja nacionalne identitete (Joseph Jurt, »Pojem literarnega polja in internacionalizacije literature«). Izvirni model literarne večkulturnosti prihaja iz Latinske Amerike: gre za prevrednotenje latinskoameriške kulture, za katerega je značilno tako prilasčanje kot razlaščanje, dehierarhizacija kot ponovno vzpostavljanje hierarhij. Pojem antropofagije, ki se pri tem uporablja, je oznaka za proces sinkretičnega zlivanja novih kultur s starodavnimi elementi (Tania Franco Carvalhal, »Pojem antropofagije in njegov pomen za latinskoameriško kritiko«). Ravno med latinskoameriški avtorji in/ali besedili je mogoče najti množico besedil, ki se upirajo enovitemu branju, kot so denimo besedila Luísa de Camõesa, Fernanda Pessoae in Augusta Monterosa, ki se upirajo omejujočim opozicijam in bipolarnostim ter vabijo k alternativnemu branju (Bernard McGuirk, »Jaz v Drugem in Drugi v Meni. Latinskoameriška književnost in mozaiki poststrukturalistične kritike«). Večina literarne kritike pa za umestitve najpogosteje uporablja literarno zgodovino. Zbornik *Literarne nacije* zato prinaša tudi izbor prispevkov, ki problematizirajo to področje literarne vede. Pojem španska literatura, denimo, ni nek naraven pojem, temveč kompleksno kulturno dejstvo, zato je španska literatura – enako pa lahko velja za vse nacionalne literature – umetna tvorba, ki s pomočjo literarnih in ideoloških kriterijev pomeni predvsem izbor besedil, ki poosebljajo kolektivno bit posameznega naroda. Zato se vedno znova kaže potreba po prevetritvi literarnih kanonov in vzpostavljanje takšnih, ki bi bolje ustrezali etnični in jezikovni raznolikosti španske – lahko tudi širše – resničnosti (José-Carlos Mainer, »Iznajdba španske literature«). Tudi če se ozremo po mednarodnem obzorju, se hitro

pokaže potreba po posodobitvi literarne zgodovine. Model literarne zgodovine, ki temelji na teleološkem pripovedništvu, je še vedno v rabi, saj omogoča kontinuiteto preteklosti s sedanostjo. Zato – presenetljivo – tudi nekatere sodobnejše literarne zgodovine (postkolonialne, feministične) vztrajajo pri tem modelu, najverjetneje zaradi mešanice nostalgije po literarnozgodovinskih začetkih in linearne utopične projekcije v preteklost. Po eni strani so tako opazne težnje po legitimizaciji kolonialnega pripovedništva, ki poustvarja imperialni diskurz, po drugi strani pa se vedno znova pojavlja pripovedništvo, ki ubeseduje travme zavojevanja in vojnega trpljenja. Toda kljub izjemnemu pomenu slednjega, je treba poiskati nove modele, ki bodo v družbi, ki je vedno bolj globalna, presegli nacionalne okvire (Linda Hutcheon, »Premišljevanje nacionalnih modelov«). Prevetriti pa je treba tudi pojma nacionalne in internacionalne književnosti, čeprav sta močno utečena. Tradicionalno je jezikoslovje vplivalo na podobo zgodovine nacionalnih literatur. Iz poskusa preseganja teh ozkih okvirov je nastala primerjalna književnost. A oba pogleda tudi danes nista povsem kompatibilna, kar je videti predvsem iz dejstva, da se, drug ob drugem, oba še vedno ohranjata.

Prizma recepcije se zdi prava optika za preoblikovanje koncepta zgodovine literature, tako v teoriji kot v praksi. Zato je danes vprašanje nacionalnosti treba proučiti z vidika različnih kulturnih ved. Sodelovanje med njimi – to se še zlasti močno uveljavlja v zadnjem času – pa lahko šele pripelje do vzpostavitve modelov prenosa medkulturnih centrov in mrež, ki na novo osvetljujejo pojem kulture (Udo Schöning, »Mednarodnost nacionalnih literatur. Zapazke o njihovi problematiki ter predlogi za njihovo preučevanje«). Tudi za primerjalni vidik proučevanja iberskih literatur je treba preseči koncept nacionalne literature in poudariti njegovo problematičnost. Narodi so namreč zamišljeni zelo ozko: nacionalistična ideologija izhaja iz ‚zgornjega sloja‘, ki nima prave povezave z identiteto posameznih pripadnikov naroda. Da bi se približali realnemu stanju, je treba razširiti tudi koncept naroda v luči večnacionalnosti, večjezičnosti, večkulturnosti, ki ustrezajo (iberski) resničnosti (Randolph Pope, »Protiglobalizaciji: pomen nacionalnosti za primerjalno zgodovino iberskih literatur«).

Narejeno v Španiji

Med izvirnimi španskimi komparativističnimi prispevki so že bili omejeni nekateri reprezentativnejši naslovi Claudia Guilléna ter Daría Villaneuve. Naj sklenem prispevek s prebiranjem zanimivega poskusa aplikacije najnovejših teoretičnih komparativističnih spoznanj z naslovom *Una*

relectura del 'Fin de siglo' en el marco de la literatura comparada: teoría y praxis (Novo branje 'Konca stoletja' v okviru primerjalne književnosti: teorija in praksa, 1998) izpod peresa Dolores Romero López. Avtorica se v monografiji loteva obdobja španskega modernizma, ko se je španska literatura oblikovala v izrazitem stiku z drugimi literaturami, tako latinskoameriškimi kot evropskimi. Okvir raziskave torej že po definiciji zahteva komparativistično ob-ravnavo, ki se je avtorica loteva izrazito pluralistično: izhaja sicer iz tradicionalnih komparativističnih metod (primerjav med različnimi avtorji, besedili, žanri, literarnimi tokovi), a obenem jasno sporoča, da takšne primerjave niso zadostne, zato jih metodološko nadgrajuje s spoznanji recepcijske, polisistemske in prevodoslovne teorije ter kulturnih študij. Njeno razumevanje španskega modernizma se tako prek pregleda generacijskih podobnosti in razlik med španskimi ustvarjalci (predvsem predstavniki t. i. modernizma in Generacije 98) ne zadržuje le na literarnem kanonu, temveč sega v večjezične španske pokrajine, kjer je bil simbolizem močan, a ga španska literarna veda doslej ni dovolj upoštevala. Tako pokaže na mehanizme, ki asimilirajo nasprotni in kritiški diskurz tako, da spreminjajo vrednote, ki so ga sprva ustvarile, s čimer znotraj španskega modernizma razloži presenetljivo enotnost med sicer (tudi narodnostno) zelo različnimi ustvarjalci, ki jih je mogoče umestiti tudi v kontekst evropskega simbolizma. Takšna interpretacija modernizma zahteva revizijo koncepta nacionalne literature (in to pri generaciji ustvarjalcev, ki je še posebej močno čutila špansko narodnostno vprašanje), česar se Romero Lópezova loti s študijem španskih in katalonskih prevodov francoskih simbolistov. Tokrat si prizadeva, da bi regionalno literaturo vzpostavila kot nacionalno, pri čemer opozarja na tedanji koncept dvojnega dojemanja zgodovine (Unamuno, Gabriel y Galán, Maragall) – poleg površinskega opozarja predvsem na globinsko razumevanje zgodovine, ki odraža resnične narodove značilnosti –, ki omogoča soobstajanje dveh težko razumljivih nasprotnih teženj, konsolidacijo po eni strani ter razpršitev po drugi strani. Tudi avtoričina primerjava med *jammismom* in *krausizmom* izhaja iz tradicionalnih pogledov na recepcijo Francisa Jammesa pri različnih španskih avtorjih, a se v nadaljevanju bolj usmerja na opozarjanje soobstajanja obeh filozofskih tokov, kar razlaga s konceptoma afinitete in sprejemanja, ki sta omogočila estetizacijo političnih idej in njihovo uveljavitev v literaturi. Raba strukturalistične semiotike, kot jo je zagovarjal Douwe Fokkema, naj bi pokazala, v kolikšni meri so značilnosti posameznega besedila njegove lastne in v kolikšni meri gre pri tem za vplive drugih besedil. Primerjava med kanoniziranimi avtorji španskega modernizma in francoskega simbolizma naj bi pokazala bistvo modernistične estetike španske literature ob koncu stoletja, s tem pa kriterijev celotnega literarnega obdobja. To kljub metodološki zasnovi ne temelji na ugotavljanju odvisnosti ene

nacionalne literature od druge, temveč na detekciji neodvisnih in sočasnih lingvističnih kodov kot temelju za določanje posamezne literarne smeri in preseganju ozkega koncepta nacionalnosti. Študiju nacionalnega je namenjena tudi študija koncepta drugega pri Pierru Lotiju, Rudyardu Kiplingu in Enriqueju Gómezu Carillu, avtorjih, ki na Špansko družbo sicer gledajo iz pozicije moči, hkrati pa njihova besedila že tudi razkrivajo podtone, ki se upirajo ustaljeni delitvi moči. Zato jih Romero Lópezova interpretira kot hibridna besedila – začetek koncepta drugačnosti, sinkretizma, začetek preseganja dualizma v konceptu tretjega. Zadnje poglavje poskusa reinterpretacije španskega modernizma se ukvarja s problemom atemporalnega dožemanja modernizma, ki ga najde v poeziji Andrésa Trapiella (1953) in podobnosti njegovih pesmi s pesmimi Antonia Machada. Španska komparativistka interpretira Trapiellove pesmi s pomočjo zgodovinske medbesedilnosti in zlivanja horizontov med starim in novim, pri čemer je staro vedno prisotno tudi v sedanjem. Ko se bralec premakne iz enega v drugi horizont, obogati svojo perspektivo. In simbolizem kot estetika zato ni časovno zamejen, temveč je predvsem tisto, kar lahko takšno branje izlušči iz tradicije.

Pregled španske komparativistike in branje nekaterih reprezentativnejših avtorjev tako kaže, da španska primerjalna literarna veda po eni strani ostaja pri prevodih, prevodnih zbornikih in pregledih dosežkov primerjalne vede drugod po Evropi in svetu. Ta refleksija se ujema s sodobnimi poskusi preseganja tradicionalnih modelov komparativistike, zaradi česar je lahko zanimiva tudi širše. Za komparativistiko so zanimivi tudi izvorni španski prispevki, tako Guillenovi, Villanuevovi kot prispevek Dolores Romero López, ki s svojim metodološkim pluralizmom udejanja teoretsko pluralnost sodobne primerjalne literarne vede, obenem pa tudi sledi pobudam Claudia Guilléna (*Lo uno* 51–66), ki je obstoj primerjalne književnosti utemeljeval ravno z njenim preseganjem.

LITERATURA

- Abad, Francisco. »Los estudios comparatistas en la escuela de Menéndez Pidal.« *Exemplaria. Revista de Literatura comparada*. 1(1997): 13–21.
- ACTAS del IX Simposio de la Sociedad Española de Literatura General y Comparada Zaragoza: Universidad, 1994.
- Bataillon, Marcel. »Discurso inaugural.« 1616, *Anuario de la SELGYC* 1. (1987): 12–16.
- Bordons, Glòria; DÍAZ-PLAJA, Anna. *Literatura comparada (catalana i castellana)*. Barcelona: Empúries, 1993.
- Brunel, Pierre; Chevrel, Yves (ur.). *Compendio de literatura comparada*. México: Siglo XX, 1989.
- Cioranescu, Alejandro. *Estudios de literatura española y comparada*. Universidad de La Laguna, 1954.

- — —. *Principios de literatura comparada*. Universidad de La Laguna, 1964.
- Dyserinck, Hugo; Banús, Enrique; Fernández, Ángel R.; Spang, Kurt (ur.) *Europa en España/ España en Europa (Actas del Simposio Internacional de Literatura Comparada)*. Barcelona: P.P.U., 1990.
- EL RELATO *intercalado*. Madrid: Fundación Juan March, 1992.
- Étiemble, René. *Ensayos de literatura (verdaderamente) general*. Madrid: Taurus, 1974.
- Guillén, Claudio. *Entre lo uno y lo diverso. Introducción a la literatura comparada*. Barcelona: Crítica, 1985.
- — —. *Literature as System: Essays Toward the Theory of Literary History*. Princeton: University Press, 1971.
- — —. »Lo uno con lo diverso: literatura y complejidad.« *1616* 9. (1995): 51–66.
- — —. *Múltiples moradas: ensayo de literatura comparada*. Barcelona: Tusquets, 1998.
- — —. *Teorías de la historia literaria*. Madrid: Espasa-Calpe, 1989.
- Herrerías, Domiciano. *Problemática de la literatura española comparada. Proyección europea de literatura y del pensamiento español*. Málaga: Urania, 1980.
- LLIÇONS *de literatura comparada castellana i catalana (segles XIX–XX)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 1985.
- López Estrada, Francisco. »El I Coloquio de Literatura Comparada.« http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/01476329022303862979079/p0000001.htm#I_3_
- Morales Ladrón, Marisol. *Breve introducción a la literatura comparada*. Alcalá de Henares: Universidad, 1999.
- Moreno Báez, Enrique. »El nuevo comparatismo.« *Historia y estructura de la obra literaria: Coloquios celebrados del 28 al 31 de marzo de 1967*. Ur. Andrés Soria. Madrid: CSIC, 1971.
- Pichois, Cl; Rousseau, A. *La literatura comparada*. Madrid: Gredos, 1969.
- Prieto, Antonio. »Sobre la literatura comparada.« *Miscelanea di Studi Ispanici*. Pisa, 1966.
- Pulido Tirado, Genara. »La literatura comparada en España.« *La literatura comparada: fundamentación teórica y aplicaciones*. Jaén: Universidad, 2001. 11–29.
- Rodríguez Fer, Claudio. *Acometicas atlántica: por un comparatismo integral*. Sãda (A Coruña): Ediciós do Castro, 1996.
- Romero López, Dolores (ur.) *Naciones literarias*. Rubí (Barcelona): Ánthropos; Madrid: Servicio de publicaciones de la Universidad Complutense, 2006.
- — — (ur.). *Orientaciones en literatura comparada*. Madrid: Arco-Libros, 1998.
- — —. *Una relectura del Fin de Siglo en el marco de la literatura comparada: teoría y praxis*. Bern: Peter Lang, 1998.
- Schmeling, Manfred. *Teoría y praxis de la literatura comparada*. Barcelona: Alfa, 1984.
- Soria Olmedo, Andrés; Paredes Núñez, Juan (ur.). *Actas del VI Simposio de la Sociedad Española de Literatura General y Comparada (VI Simposio, Granada, 13–15 marzo de 1986)*. Granada: Universidad, 1986.
- Vega, María José; Carbonell, Neus (ur.). *La literatura comparada: principios y métodos*. Madrid: Gredos, 1998.
- Villanueva, Darío. *El polen de las ideas: teoría, crítica, historia y literatura comparada*. Barcelona: P.P.U., 1990.
- — —. »Literatura comparada y teoría de literatura.« *Curso de teoría de la literatura*. Ur. Darío Villanueva. Madrid: Taurus, 1994. 99–127.
- Villanueva, Darío; Monegal, Antonio; Bou, Enric (ur.). *Sin fronteras: ensayos de literatura comparada en homenaje a Claudio Guillén*. Madrid: Castalia; Santiago de Compostela: Universidad; Universidad Pompeu Fabra, 1999.
- Weisstein, Ulrich. *Introducción a la literatura comparada*. Barcelona: Planeta, 1968.